

TÜRKİYE EKONOMİSİ 1-4 Ünite

Türkiye'nin Yüzölçümü ve Coğrafi Konumu

Kuzey yarımkürede yer alan Türkiye'nin yüzölçümü 783.577 km², iz düşüm alanı ise 779.452 km²'dir. Göller ve adalar da dahil edildiğinde, toplam yüzölçümü 814.578 km²'ye, iz düşüm alanı ise 783,562 km²'ye yükselmektedir. Yüzölçümü büyüklüğüne göre yapılan sıralamada Türkiye dünyanın 37'nci büyük ülkesidir.

Ülke topraklarının yarısından fazlası dağlarla ve engebeli arazilerle kaplı olduğu için ortalama yükselti oldukça yüksektir (1.132 m). Bu nedenle gerçek yüzölçümü ile iz düşüm alanı arasında önemli bir farklılık mevcuttur.

Türkiye coğrafi olarak üç kıtanın (Asya, Avrupa ve Afrika) birbirine en çok yaklaştığı yerde; Asya ile Avrupa'yı birbirinden ayıran iki önemli deniz boğazının (Çanakkale ve İstanbul) üzerindedir. Ülke topraklarının yaklaşık %97'si Asya, %3'ü ise Avrupa kıtasındadır. Ülke yaklaşık olarak 35° - 42° kuzey paralelleri (enlemleri) ile 25° - 44° doğu meridyenleri (boylamları) arasında yer alır. Türkiye'nin en doğusu ile en batısı arasındaki uzaklık 1.660 km iken, kuzey ile güney arasındaki mesafe 650 km'dir.

Türkiye doğuda Gürcistan (276 km), Ermenistan (328 km), Nahçıvan (Azerbaycan) (18 km) ve İran (560 km),

Batıda Yunanistan (203 km) ve Bulgaristan (269 km),

Güneyde Irak (384 km) ve Suriye (911 km) ile komşudur.

Ülkenin toplam sınır uzunluğu 10.765 km'dir. Bunun 2.949 km'si kara, 7.816 km'si ise deniz sınırındır.

Coğrafi Bölgeler ve Ekonomik Faaliyetler Arasında İlişki

Türkiye coğrafi olarak 7 bölgeye (Marmara, Ege, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu) ve idari açıdan 81 ile (vilayete) ayrılmıştır. 892 ilçe, 1.997 belde ve 34.425 köy bulunmaktadır.

Coğrafi Bölge: Doğal, beşerî ve ekonomik özellikleriyle diğer yerlerden ayrılan ve kendi içinde nispeten benzerlik gösteren alanlardır. Coğrafi bölgelerin boyutlarına bağlı olarak bölgedeki coğrafi görünümün yanı sıra doğal, beşerî ve ekonomik özelliklerde de farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bölge içinde bazı özellikleriyle ayrılan bu gibi daha küçük alanlar, o bölgenin alt bölümlerini oluşturur.

Türkiye yarı kurak bir iklim özelliğine sahiptir. Kuzeyde her mevsim yağışlı olan Karadeniz iklimi, güneyde yazları kurak ve çok sıcak, kışlar ise ılık ve yağışlı olan Akdeniz iklimi görülür. İç bölgelerde (İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu'nun büyük bir kısmında) karasal iklim görülür.

Madenler

Dünya genelinde ticareti yapılan 90 çeşit madenden bugüne kadar sadece 13'ünün varlığı Türkiye'de belirlenememiştir. Türkiye petrol, doğalgaz ve taşkömürü gibi yakıt madenleri açısından büyük ölçüde dışa bağımlıdır.

Türkiye dünyada toplam maden üretiminde 28'inci, üretilen maden çeşitliliği açısından da 10'uncu sırada yer almaktadır. Türkiye'de çıkarılan madenleri "yakıt madenleri", "hammadde madenleri" ve "çeşitli madenler" olmak üzere üç temel grupta toplamak mümkündür. Başlıca yakıt madenleri kömür (taş kömürü), linyit, petrol ve doğalgazdır. Hammadde madenleri ise demir, bakır, krom ve manganez ve bor şeklinde sıralanabilir.

Türkiye dünya linyit rezervlerinin yaklaşık %1,6'sına sahiptir. Fakat söz konusu rezervin büyük kısmının ısı değeri düşük olması nedeniyle bu maden daha çok termik santrallerde kullanılmaktadır. Türkiye'deki linyit rezervinin yaklaşık %46'sı Afşin-Elbistan havzasında bulunmaktadır.

Türkiye, maden rezervleri yönünden başta bor olmak üzere trona, bentonit, mermer, feldspat, manyezit, alçıtaşı, pomza, perlit, stronsiyum ve kalsit gibi madenlerde dünyanın sayılı ülkeleri arasındadır. Dünya bor rezervinin %72'si; doğal taş rezervinin yaklaşık %40'ı; feldspat rezervinin %23'ü; bentonit rezervinin %20'si ve trona rezervlerinin %2,5'i (üretimde dünya ikincisi) Türkiye'de bulunmaktadır.

2009'daki Küresel Mali Kriz nedeniyle azalma gösteren madencilik ithalatı 20,6 milyar dolara inmiştir. Ekim 2010 itibarıyla ithalat 20.522 milyar dolardır.

Stratejik Bir Maden: Bor

Türkiye, dünyanın en büyük ve en iyi kalitede bor rezervlerine sahip olup, dünya bor talebinin önemli bir kısmını karşılamaktadır. Dünyada 8 ülkede bor rezervi bulunmakla birlikte önemli bor yatakları Türkiye, ABD ve Rusya'da yer almaktadır. Türkiye toplam 3 milyar ton rezerv miktarı ile dünya toplam bor rezervi sıralamasında %72'lik pay ile ilk sıradadır.

Bor madenlerinin yaklaşık %97'si ihraç edilmektedir. 2010 yılında 629 milyon dolar ihracat geliri sağlanmıştır.

Su Kaynakları

Karadeniz'e dökülen akarsular Sakarya, Filyos, Kızılırmak, Yeşilirmak, Çoruh ırmakları;

Akdeniz'e dökülen akarsular Asi, Seyhan, Ceyhan, Tarsus, Dalaman ırmakları;

Ege Denizi'ne dökülen akarsular Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz ve Meriç nehirleri;

Marmara Denizi'ne dökülen akarsular ise Susurluk/Simav Çayı, Biga Çayı ve Gönen Çayı şeklindedir.

Fırat ve Dicle nehirleri Türkiye'den doğup Basra Körfezi'ne, Aras ve Kura nehirleri ise Hazar Denizi'ne dökülür. Yurt içinden denize dökülen en uzun nehir **Kızılırmak'tır**

Türkiye'nin en büyük gölü 3.712 km² alan ile Van Gölü'dür. Diğer göller Tuz Gölü, Eğirdir, Burdur, Beyşehir ve Acıgöl, Sapanca, İznik, Ulubat ve Manyas şeklinde sıralanabilir.

Barajlardan en büyüğü Atatürk Barajıdır. (817 km)

****Ülkede yılda kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 1.000 m3'ten daha az ise söz konusu ülke su fakiridir. Eğer kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 2.000 m3'ten daha az ise ülkede su azdır. Yılda kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 8.000-10.000 m3'ten daha fazla olan ülkeler su açısından zengindir. Kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarı 1.519 m3 civarındadır.**

Türkiye Nüfusunun Ülke Ekonomisi Açısından Önemi

Nüfus büyüklüğü kadar nüfusun yaş gruplarına ve yerleşim yerlerine göre dağılımı, eğitim düzeyi, nüfusa yeterli eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunulup sunulmadığının yanı sıra nüfusun ne kadarının sosyal güvenlik sistemi kapsamında olduğu gibi göstergeler de ülkenin sosyo ekonomik kalkınması açısından önemlidir. Nüfus, ülkenin savunma ve askerî gücü açısından da belirleyici role sahiptir.

Demografik Yatırımlar: Eğitim, sağlık, beslenme, barınma (konut) gibi alanlar için yapılan harcamalardır. Bu yatırımlar özellikle hızlı nüfus artışı ile birlikte ekonomideki sınırlı kaynakları emer. Böylece daha hızlı kalkınma için gerekli yatırımlara ayrılan kaynaklar azalır.

Optimal Nüfus: Ülkenin doğal kaynaklarının mevcut sermaye ile en iyi şekilde kullanılabileceği nüfus miktarıdır.

Osmanlı İmparatorluğunda Nüfus Sayımı ve Amaçları

Türkiye Cumhuriyeti'nden önce Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk nüfus sayımı II. Mahmut döneminde 1830-1831 arasında yapılmıştır. Bu nüfus sayımında amaç, devletin asker potansiyelini ve vergi kaynaklarını (özellikle gayrimüslimlerden alınacak cizye için mükellefleri belirlemek) tespit etmektir. Bir diğer amaç, ülkede yaşayan Müslüman ve Müslüman olmayan (gayrimüslim) nüfusu ortaya çıkarmaktır. Bu sayımda sadece erkek nüfus sayılmıştır.

Osmanlı'da modern anlamda ilk nüfus sayımı 1882-1890 döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu sayımda ülkedeki kadın nüfusu da tespit edilmiştir. Osmanlı'da son nüfus sayımı 1903-1907 yılları arasında yapılmıştır. Son sayımda İmparatorluğun toplam nüfusu 20,8 milyon kişidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Nüfus Sayımları

Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan nüfusun tespitine yönelik ilk sayım 1927 yılında yapılmıştır. 1927 sayımında toplam Türkiye nüfusu yaklaşık 13,7 milyon kişidir. İlk nüfus sayımında kadın nüfusu erkeklerden yaklaşık 400 bin kişi fazladır. Balkan Savaşları'nın yanı sıra I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş

Savaşı'nda verilen kayıplar toplam nüfus içinde erkek nüfusu azaltmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde ikinci nüfus sayımı 1935 yılında yapılmış, bu sayımı takiben 1990 yılında kadar her beş yılda bir nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. 1990 yılından sonra on yılda bir yapılmaya başlanmıştır.

25 Nisan 2006'da çıkarılan 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi**'ne (ADNKS) geçilmiştir. ADNKS'ye dayalı ilk nüfus sayım sonuçları 2007 yılına ilişkindir. Bu sonuçlar 21 Ocak 2008'de açıklanmıştır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt

Sistemi (ADNKS): Kişilerin yerleşim yerlerine göre nüfus bilgilerinin güncel olarak tutulduğu, nüfus hareketlerinin her an izlenebildiği, MERNİS (Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi) kayıtlarındaki T.C. Kimlik Numarasına göre kişiler ile ikamet adreslerinin eşleştirildiği TÜİK tarafından yapılan bir kayıt sistemidir. Bu sistemde, TÜİK ile İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri (NVI)

Genel Müdürlüğü ortaklaşa çalışmaktadır. Ayrıca ADNKS, Ulusal Adres Veri Tabanı (UAVT) ve nüfus idaresinde yapılan işlemlerle devamlı olarak güncellenmektedir.

Ülkenin nüfusu 1975 sonrasında da olsa azalma eğilimindedir. Nüfus artış hızı 1985'ten sonra ciddi bir düşüş göstermiş, nüfus artış hızı yıllık binde 24,88'den binde 21,71'e gerilemiştir.

****Yapılandırılmış (formel) eğitimin yanı sıra yarı yapılandırılmış (nanformel), yapılandırılmamış (informel) eğitimi de kapsayan yaşam boyu eğitim, bireylerin kendilerini geliştirmesini sağlar.**

Türkiye Cumhuriyeti 1924'teki Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Yasası) ile eğitim sistemini, ardından Harf Devrimi (1928) ile de kullandığı alfabeyi değiştirmiştir. 1927'de %10'lar düzeyinde olan okuryazarlık oranı 1928'de yüzde sıfır düzeyine inmiştir. 1935'te yaklaşık %19 olan okuryazar oranı 1965'te yaklaşık %49'a 1990'da %80,5'e ve 2010'da %94'e yükselse de toplam nüfusun hâlâ %6'luk kısmı okuryazar değildir. Bu oran kadınlarda yaklaşık %10'dur.

1997'de 4036 sayılı Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Yasası ile birlikte 5 yıllık olan zorunlu eğitim ve öğretim 8 yıla çıkarılmıştır.

OECD'nin 2009 yılı verilerine göre Türkiye'de yetişkin nüfusun sadece %13'ü yükseköğretim mezunudur. Kalkınmanın pek çok değişkeni kapsamı, söz konusu verilerin elde edilmesini zorlaştırmıştır. Ülkelerin kalkınma düzeylerini ölçmek ve uluslararası karşılaştırma yapabilmek için değişkenlere ait verilerin güvenilir ve sağlıklı olmasının yanı sıra düzenli bir şekilde toplanması da büyük önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerin dışındaki pek çok ülkede doğru ve güvenilir istatistik verilerin elde edilmesinde sıkıntılar olduğunu belirtmek gerekir.

İnsani Gelişme Endeksi

Ülkelerin kalkınma düzeylerini belirlemede kullanılan en yaygın ölçümlerden biri de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından kullanılan "İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE)" diğer adıyla "Beşeri Kalkınma Endeksi"dir. UNDP 1990 yılından bu yana yıllık İnsani Gelişme Raporu (Beşeri Kalkınma Raporu) yayımlamaktadır. Pakistanlı iktisatçı ve maliye bakanı Mahbub ul Haq ve Nobel ödüllü Hintli iktisatçı Amartya Sen liderliğindeki ekip tarafından geliştirilmiştir. Endeksin en düşük değeri 0 iken, en yüksek değeri 1'dir.

İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve Türkiye ile İlgili İfadeler

- İGE, 0 ile 1 arasında değer alır.
- Türkiye'nin İGE değeri, dünya ortalamasından daha yüksek artmaktadır.
- İGE sıralamasında Türkiye milli geliri ile doğru orantılı bir yerde değildir.
- Ekonomik olmayan değişkenler Türkiye'nin İGE değerini olumsuz etkilemektedir

2011'DE UNDP, İGE DEĞERLERİNE GÖRE ÜLKELER 4 GRUBA AYRILIR

- 1-Çok yüksek insani gelişme,
- 2-Yüksek insani gelişme,
- 3-Orta insani gelişme
- 4-Düşük insani gelişme

UNDP, İnsani Gelişme Endeksi'nde insani gelişmeyi, ekonomik göstergelerin (gelir) yanı sıra ekonomik olmayan göstergeleri de dikkate alarak ölçmektedir. Zaman içinde endekste değişkenlerin yanı sıra değişkenlerin ağırlıkları da değişebilmektedir. 2010 yılına kadarki İGE'lerde ekonomik olmayan temel göstergeler sağlık ve eğitim şeklinde iken, 2010 yılı ile birlikte bu göstergeler bilgi ve sağlık şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca 2010 yılından önceki ekonomik göstergelerde satın alma paritesine göre kişi başına GSMH yer almakta iken, 2010 yılından sonra satın alma paritesine göre kişi başına GSYH esas alınmaktadır.

İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye

UNDP'nin 2011 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda Türkiye 187 ülke arasında 92'nci sıradadır. 1970'lerden 2000'li yıllara kadar olan süreçte ülke ekonomisindeki istikrarsızlıklar insani gelişme açısından istenilen ivmenin yakalanmasını engellemiştir.

(Human Development Report: HDR): Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990

yılından bu yana yayınlamaktadır. İlk rapor Pakistanlı iktisatçı ve maliye bakanı Mahbub ul Haq liderliğindeki bir ekip tarafından hazırlanmıştır. Raporda ülkelerin gelişmişlik (kalkınma) düzeyleri karşılaştırılırken, insani kalkınma açısından önemli olan eğitim, sağlık gibi pek çok ekonomik olmayan gösterge de dikkate alınmakta ve bu alanlara yönelik politikalar değerlendirilmektedir

İnsani Gelişmişlik Raporu'nun diğer adıyla Beşerî Kalkınma Raporu'nun hazırlandığı 1990 yılından günümüze

Türkiye'nin İGE değerinde yıllık ortalama artış, %1,08'dir.

**1990-2011 ve 2000-2011 dönemleri dikkate alındığında Türkiye'nin İGE endeks değerindeki yıllık ortalama büyüme hızı giderek yavaşlamıştır (%1,08'den %0,90'a düşmüştür).

**Kişi başına milli gelir sıralamasında 65'inci olan Türkiye, gelir dışı insani gelişmişlik endeksi sıralamasında 116'ncı sırada yer almaktadır. Diğer yandan, Türkiye doğumda beklenen ortalama yaşam süresinde (73,9 yıl) 187 ülke arasında 76'ncı, ortalama okullaşma süresinde (6,5 yıl) 122'nci, beklenen okullaşma süresinde (11,8 yıl) 119'ncü ve kişi başına milli gelirden (12.246 dolar- sabit fiyatlarla satın alma gücü paritesine göre) 66'nci sırada yer almıştır.

2011 yılı İnsani Gelişmişlik (Beşerî Kalkınma) Raporu'nda geriye dönük yapılan hesaplamalarda, 1980-2011 döneminde Türkiye'nin İGE değerleri yıllık ortalama %1,34 oranında artışı görülmektedir. Bu artış, dünya ortalamasının üstünde olmasına karşılık, Doğu Asya ve Pasifik ülkeleri, Güney Asya ve En Az Gelişmiş Ülkelerdeki *(EAGÜ) artıştan düşüktür. 2011 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda Türkiye İGE değeri 0,699'dur. Bu değer ile Türkiye 187 ülke arasında 92'nci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin komşularından Yunanistan (0,861) 26'ncı, Bulgaristan (0,771) 55'inci, Rusya (0,748) 66'nci, Ermenistan (0,716) 86'nci ve Azerbaycan (0,700) 91'inci sıralarda yer almaktadır. Komşu ülkelere göre sadece Suriye (0,632-119'uncu sırada) ve Irak (0,573- 132'nci sırada) Türkiye'nin gerisinde kalmıştır.

2011 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda İGE değerleri açısından ilk beşte yer alan ülkeler, Norveç (0,943), Avustralya (0,929), Hollanda (0,910), ABD (0,910) ve Yeni Zelanda'dır (0,908).

Optimal Nüfus: Ülkenin doğal kaynaklarının mevcut sermaye ile en iyi şekilde kullanılabileceği nüfus miktarına

Aktif Nüfus: Ülke nüfusunun üretici konumunda olan kesimi, 15-64 yaş arası bireylerden oluşmaktadır.

Hastalar, yaşlılar, sakatlar, askerler ve mahkumların yanı sıra üniversite yurtları ve yetiştirme yurtlarında kalanlar, üretim sürecine katılma imkânı olmadıkları için aktif nüfus içinde yer almazlar.

İşgücüne Katılma Oranı (İKO): Nüfusun işgücü olan kısmının kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa (15 ve üstü yaş grubuna) oranıdır. Ülkede işgücüne katılım oranı arttıkça, bağımlılık oranı azalmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yaşlı bağımlılık oranı ciddi bir sorun iken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genç bağımlılık oranı önemli sorun teşkil etmektedir.

Bağımlılık oranı ise ülkede çalışan (15-64 yaş arası) her 100 kişinin, bakmakla yükümlü olduğu çalışmayan (0-14 ile 65+) kişi sayısı ile ölçülmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise genç bağımlılık oranı (0-14) daha fazladır.

2009'da Küresel Mali Krizin de olumsuz etkisiyle üretimde yaşanan daralma, işsizlik oranını %14'lük rekor düzeye çıkarmıştır.

Sosyal güvenlik, sosyal refah devleti anlayışının en önemli uygulamalarından biridir. Sosyal güvenliğin temeli, bireylerin yaşamlarında karşılaşılabilecekleri olası (muhtemel) risklere karşı önceden tedbir almalarına dayanır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1944 tarihli Philadelphia Deklerasyonu'nda **Sosyal Güvenlik** "Halkın hastalık, işsizlik, yaşlılık, ölüm sebebiyle geçici veya sürekli olarak kazançtan mahrum kalması durumunda düşeceği fakirliğe karşı tıbbî bakımdan dolayı, çocuk sayısının artması ve analık halinde korunmasına yönelik genel tedbirler sistemidir" şeklinde tanımlanmıştır.

*"Sosyal Güvenlik" kavramı 20.yy'de ilk olarak 1935'te Amerikan Sosyal Güvenlik Kanunu'nda yer almıştır. Kavram, daha sonra Atlantik Paketi Sözleşmesi (14 Ağustos 1941) ardından Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Philadelphia

Deklerasyonu'nda (10 Mayıs 1944) kullanılmıştır. Ayrıca İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (18 Aralık 1948) 22'nci ve 25'inci maddelerinde sosyal güvenlik, temel insan hakları arasında sayılmaktadır.

ILO tarafından hazırlanan Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkındaki 102 Sayılı Sözleşme'de sosyal güvenlik kavramına geniş şekilde yer verilmiş ve bu alandaki temel düzenlemelerle ilgili olarak ulusal hükümetlere yol gösterilmiştir.

Osmanlı'da Sosyal Güvenlik

19. yüzyılda ise Darülaceze (düşkünler yurdu), Darüşşafaka (yoksul, öksüz ve yetimler için okul) gibi kurumların yanı sıra emeklilik (1866'da kurulan Askeri Tekaüt Sandığı ve 1881'deki Sivil Memurlar Emekli Sandığı) ve yardımlaşma sandıkları kurulmuştur.

Tanzimat sonrasında çalışma hayatı ve işçilerle ilgili yapılan kanuni düzenlemeler ise dar kapsamlıdır. Bu düzenlemeler Maden Nizamnamesi (1863), Dilaver Paşa Nizamnamesi (1865) ve Maadin Nizamnamesi'dir.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sosyal Güvenlik

1921'deki 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun (4. Madde) ile kurulan Amele Birliği, Türkiye'nin kanun ile kurulan ve üyeliği zorunlu olan ilk sosyal güvenlik kuruluşudur.

SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARI

Türkiye Cumhuriyeti'nde modern anlamda sosyal güvenlik sistemi II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulmuştur.

Savaştan sonra sosyal sigorta kolları ile ilgili ilk kanun, 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu'dur (1945). 4772 sayılı Kanun'a paralel olarak 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu (1945) çıkarılmıştır.

4792 sayılı Kanun'un 1 Ocak 1946'da yürürlüğe girmesiyle birlikte o tarihe kadar kurulan çok sayıda işçi sandığı **İşçi Sigortaları Kurumu** çatısı altında birleştirilmiştir

8 Haziran 1949'da kabul edilen ve 1 Ocak 1950'de yürürlüğe giren 5434 sayılı Kanun ile Türk sosyal güvenlik sisteminin önemli kurumlarından olan **Emekli Sandığı** kurulmuştur.

Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nin ilk kurumu 1946'da oluşturulan İşçi Sigortaları Kurumu'dur. Bu kurum 1965'te Sosyal Sigortalar Kurumu'na (SSK'ya) dönüştürülmüştür. 1950'de 11 farklı emekli sandığı birleştirilerek Emekli Sandığı kurulmuştur. BağKur ise 1972 yılında kurulmuştur. Üç sosyal güvenlik kurumu arasında sosyal sigortalar alanında birçok konuda norm ve standart birliği olmadığından 2006 yılında yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. 5502 sayılı Kanun ile Emekli Sandığı, SSK ve Bağ-Kur, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) çatısı altında toplanmıştır.

Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının Birleştirilmesi ve Genel Sağlık Sigortası

Mayıs 2006'da kabul edilen 5502 sayılı **Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu** ile Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), Emekli Sandığı ve Bağ-Kur, tek çatı altında toplanarak **Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)** oluşturulmuştur.

31 Mayıs 2006 tarihinde 5510 sayılı **Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu** kabul edilmiştir. 1 Ocak 2007'de yürürlüğe girmesi öngörülen Kanun'un bazı maddelerinin Anayasa Mahkemesince iptal edilmesi nedeniyle yürürlüğe girebilmesi 1 Ekim 2008'de mümkün olabilmıştır.

Sosyal Güvenlikle ilgili Sorunlar

1-Yapısal Sorunlar

2-Finansal Sorunlar

3-Türkiye'de emeklilere ve diğer hak sahiplerine ödenen aylıkları pek çok kişi için yeterli seviyede değildir.

4-Sosyal güvenlik sistemin gelirleri ve giderleri arasında uygun bir dengenin oluşturulması ve bu dengenin sürdürülebilir olması noktasında henüz istenilen bir görünüm mevcut değildir.

5-Sistemin idari (yönetim) açıdan şeffaf olması noktasında eksiklikler mevcuttur.

6-Prim oranlarının ödenebilir seviyede olması noktasında, OECD standartlarıyla karşılaştırıldığında Türkiye'de prim oranları oldukça yüksektir.

7-Yoksullukla mücadele etme

Yapısal sorunlar: kurumlar arası norm ve standart farklılıkları, emeklilik yaşı ve erken emeklilik sorunu,

af uygulamaları ve borçlanma yasaları, kayıt dışı istihdam ve kaçak sorunu, idari ve mali özerklik sorunu, mevcut sistemin yoksulluğa karşı etkin koruma sağlayamaması ve nüfusun tamamının sosyal güvenlik kapsamına alınamaması gibi

Finansal sorunları ise aktüeryal dengedeki bozukluk (aktif/pasif sigortalı oranının düşüklüğü), finansman sorunları, sağlık harcamalarındaki hızlı artışlar, prim tahsilat oranlarındaki düşüklük ile prim oranlarındaki yükseklik, prim karşılığı olmayan ödemeler ve devlet katkısının olmayışı şeklindedir. 2011 yılı verilerine göre Türkiye nüfusunun yaklaşık %12'si yeşil kartlıdır. Mart 2012 itibarıyla 63.762.642 kişi SGK kapsamındadır.

Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin finansmanındaki sıkıntılar 1990'lı yıllarla başlamıştır. Erken emeklilik uygulamaları, kayıt dışı istihdam ve işsizlik, sistemin sigortacılık ilkelerine göre işletilmemesi sonucu fayda-maliyet bağlarının zayıflaması, prim tahsilat oranının düşüklüğü, prim borçlarına ilişkin aşar ve prim borçlarının düşük faizlerle yeniden yapılandırılması ve mevcut fonların iyi değerlendirilmemesi sonucu sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengeleri (aktif/ pasif sigortalı oranı) tamamen bozulmuştur.

Sosyal güvenlik sisteminin finansman açığının kapatılması; aktif/pasif sigortalı oranı kadar kayıtlı istihdamın ve reel ücretlerin artışına da ihtiyaç duymaktadır.

Sosyal güvenlik hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi için ilk olarak finansman sıkıntılarının giderilmesi ve mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanılması gerekir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de sosyal güvenlik hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi noktasında ilk olarak aktif sigortalı sayısının artırılması gerekir. TÜİK'in 2005 yılındaki bir çalışmasında 22 milyon çalışanın yarından fazlası sosyal güvenlik sisteminin dışında yer almaktadır.

1942 İngiltere’de hazırlanan **Beveridge Raporu** “yoksulluğu” “**çağdaş toplumun yüz karası**” olarak nitelemekte, yoksullukla mücadele için etkin bir sosyal güvenlik sistemine ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. 2002-2009 döneminde yoksul hane halkı oranı yaklaşık %22’den %15’e, yoksul fert oranı ise %27’den %18’e düşmüştür.

Türkiye’de Kalkınma Politikaları

1923-1950 döneminde Türkiye’de ülke çapında kalkınmaya ağırlık verildiği görülmektedir. Bunun sebebi ise ülkenin tamamının kalkınma açısından yetersiz, diğer bir ifadeyle az gelişmiş olmasıdır. 1960 sonrasındaki bölgesel kalkınma politikasının amacı bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik (kalkınmışlık veya kalkınma da diyebiliriz) farklarını azaltarak ekonomik kalkınmayı hızlandırma şeklinde ifade edilebilir. Bölgesel kalkınmada Devlet Planlama Teşkilatı’na (DPT) önemli görevler verilmiştir.

DPT, bölgesel politikanın oluşturulması, koordinasyonu, değerlendirme ve izlenmesinin yanı sıra kaynak tahsisini yürütmektedir.

DPT’nin hazırladığı kalkınma planlarında bölgesel kalkınma için ilk önce altyapı geliştirilmesine ağırlık verilmiştir

*Türkiye’deki en önemli bölge planı Güneydoğu Anadolu Projesi’dir (GAP).

*GAP dışındaki bölge planlarını Zonguldak- Bartın-Karabük (ZBK), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve Yeşilırmak Havzası Projesi (YHGP) şeklinde sıralayabiliriz.

**İBBS (NUTS) sistemin en geniş kapsamlı bölgeleri Düzey 1’e (NUTS 1) göre tanımlanmıştır. Düzey 1 bölgeleri Türkiye’deki mevcut coğrafi bölgelere göre daha homojendir. Diğer bir ifadeyle aynı grup içinde yer alan iller arasında farklılıklar coğrafi bölgelere göre daha azdır.

**Düzey 2’ye (NUTS 2’ye) göre belirlenen bölgeler, Düzey 1’e göre daha homojen komşu illerin Gruplandırılmasıyla oluşturulmuştur.

**Düzey 3’e (NUTS 3’e) göre belirlenen bölgeler ise Türkiye’nin 81 ilinden meydana gelmektedir.

Türkiye AB Müktesebatı’na uyum kapsamında Birliğin (AB’nin) bölgesel politikasının önemli bir unsuru olan yeni bölge tanımlamasına geçmiştir. Bu bölge sisteminin adı **İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması**’dır.

-Türkiye’de Düzey 1’e (NUTS 1) göre 12,

-Düzey 2’ye (NUTS 2) göre 26

-Düzey 3’e (NUTS 3) göre 81 bölge oluşturulmuştur.

Türkiye Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın da önerilen “kalkınma ajansı” şeklindeki yerel kurumsal yapı tesis edilemediğinden bu güne kadar hazırlanan dokuz bölge kalkınma planı içinde GAP dışında hiçbir bölge planında istenilen düzeye ulaşılamamıştır.

Kalkınma Ajansları (KA’lar), bölgesel kalkınma için projeleri destekleyerek ve finansman sağlamanın yanı sıra bölgesel kalkınmada merkezi ve yerel otorite arasında uyumlaştırıcı ve işbirliğini sağlayıcı işlev de görmektedir.

Gayri Safi Katma Değer (GSKD): Temel fiyatlar üzerinden çıktı ile alış fiyatı üzerinden ara tüketim (ham madde ve diğer ara girdiler) arasındaki farktır. Üretimdeki diğer vergiler, çalışanların ücretleri, iş yeri karı, sabit sermaye harcamaları ve bilanço kalemi işletme fazlası gibi unsurlar, temel fiyatlarla katma değer içinde yer alır.

TÜRKİYE’DE TASARRUF EİLİMİNDE GELİŞMELER

Yetersiz yurtiçi tasarruflar Türkiye’nin cari işlemler dengesindeki yüksek açığın temel sebebidir. Türkiye’de ekonomik büyümeyi hızlandırabilmek için gerekli olan yatırımların artırılmasında en önemli sıkıntı tasarrufların (burada bahsedilen yurtiçi tasarruflar) artırılmamasıdır.

Ülkedeki tasarrufların kayda değer bir kısmı “yastık altı” şeklinde değerlendirilmekte ve finansal sistemde değerlendirilmediği için de yatırımların finansmanında kullanılamamaktadır.

DÜNYA EKONOMİSİNDE TÜRKİYE’NİN YERİ

Türkiye 2010 yılı verilerine göre, cari fiyatlarla 734,4 milyar dolar GSYH büyüklüğü ile dünyanın 17’nci büyük ekonomisidir. Satınalma Gücü Paritesi’ne (SGP) göre GSYH tutarı 1.116 milyar dolar olan Türkiye, SGP’ye göre yapılan GSYH sıralamasında dünyanın 15’inci büyük ekonomisi konumundadır.

2011 verilerine Türkiye nüfus bakımından dünyanın en kalabalık 19’uncu ülkesidir.

GSYH büyüklüğü bakımından dünyanın ilk 20 ülkesi arasında yer alan Türkiye, nispeten kalabalık ve artan nüfusu nedeniyle kişi başına milli gelirde GSYH sıralamasına göre daha gerilerde kalmaktadır.

Dünyanın ilk 20 ekonomisi arasında yer alan Türkiye, beşeri kalkınma endeksi (insani gelişme endeksi) sıralamasında 187 ülke arasında 92’nci sıradadır..

2000-2008 döneminde Çin’de ortalama tasarruf oranı yaklaşık %46 iken, bu Türkiye’de yaklaşık %17’dir

2.ÜNİTE

Türkiye’de Milli Gelir, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Hasılayı ölçmeye varayan makro ekonomik göstergeler (milli (Ulusal gelir hesapları)

1-Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH),

2-Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH),

3-Kişi Başına GSYH’dır.

Bir ekonomi her yıl örneğin %3 seviyesinde büyürse 25 yıl sonra GSYH’sı iki katına ulaşacaktır.

Milli Gelir, Gayri Safi Milli Hasıla ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Ulusal (milli) gelir istatistikleri **üretim, harcama veya gelir yöntemleriyle** hesaplanabilmektedir.

Kayıtdışı ekonomi üç temel başlık

- a) Yasadışı üretim,
- b) Yeraltı ekonomisi (saklı ekonomi),
- c) Enformel sektör ve hane halkının kendi nihai kullanımı için gerçekleştirdiği

Üretim yöntemine göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), bir ekonomide yerleşik olan üretici birimlerin belli bir dönemde, yurtiçi faaliyetleri sonucu yaratmış oldukları tüm mal ve hizmetlerin değerleri toplamından bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdiler toplamının düşülmesi sonucu elde edilen değerdir.

Net Dış Alem Faktör Gelirleri= Dış Ülkelerden Elde Edilen Faktör Gelirleri- Dış Ülkelere Yapılan Faktör Geliri Ödemeleri (kâr, faiz, ödemeleri)

Piyasa fiyatlarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) yerleşik üretici birimlerin üretim faaliyetlerinin nihai sonucu olup üç şekilde tanımlanmaktadır:

Üretim Yönünden GSYH; faaliyetlere göre gayri safi katma değer toplamına ürünler üzerindeki vergilerin ilave edilmesi ve sübvansiyonların çıkartılmasıyla elde edilen büyüklük olarak ifade edilir.

GSYH= Üretim - Girdi + Ürünler Üzerindeki Vergiler - Sübvansiyonlar (1)

GSYH= Gayri Safi Katma Değer + Ürünler Üzerindeki Vergiler – Sübvansiyonlar (2)

Harcama Yönünden GSYH; yerleşik kurumsal birimlerin nihai mal ve hizmet kullanımları (fili nihai tüketim ve gayri safi sermaye oluşumu) ve ihracat- ithalat değeri toplamına eşittir.

Gelir Yönünden GSYH; toplam ekonomide gelirin yaratılması hesabının kullanımları (çalışanlara yapılan ödemeler, üretim üzerindeki vergiler eksi(-) sübvansiyon, gayri safi işletme artışı ve karma gelir) toplamına eşittir.

Kişi Başına Milli Gelir (Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)

Türkiye'nin GSYH'sı yıl ortası nüfusa bölünerek **kişi başına GSYH** bulunur. Ülkeler arası karşılaştırmalarda genelde ABD doları cinsinden kişi başına gelir rakamları kullanılır. Dolar cinsinden kişi başına düşen GSYH'yı bulmak için cari fiyatlarla (nominal) GSYH'nın ortalama döviz kuruna bölünmesi gerekir.

Milli (ulusal) gelir için

i. Belirli bir yılı baz almak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2008 yılında GSYH için 1998 yılını baz alarak hesaplamaya başlamıştır.

ii. Deflatör yöntemi: Deflatör, bir enflasyon göstergesi olarak kullanılır. GSYH'nın deşate edilmesi fiyat artışlarından arındırılması anlamına gelmektedir.

iii. Ortalama döviz kuru yöntemi: Genelde GSYH dolara çevrilerek ifade edilir.

****Fiyatlar genel düzeyinin (enflasyonun) yüksek olduğu ülkelerde cari (nominal) fiyatlarla GSYH rakamları ile reel veya belirli bir yılı baz alarak hesaplanan GSYH rakamları arasında önemli farklılıklar görülür.**

****GSYH Deflatörü, nominal (cari) GSYH'nın reel (sabit fiyatlarla) GSYH'ya oranı olduğu için ekonomide üretilen tüm mal ve hizmetlerin o dönemdeki fiyat değişimlerini gösterir. GSYH Deflatörü= (Cari fiyatlarla GSMH / Sabit fiyatlarla GSMH) X 100**

Satınalma Gücü Paritesi (SGP), belirli bir mal ve hizmet sepetinin satın alınması için gereken ulusal para tutarlarının birbirine oranı şeklinde hesaplanmaktadır. Bu oran kullanılarak harcamalar ortak bir değer üzerinden ifade edilmekte, böylece ülkeler arasında karşılaştırma yapmak mümkün olmaktadır.

Satınalma Gücü Paritesi'ne Göre Milli Gelir ve Kişi Başına Milli Gelir

37 ülke arasında yapılan karşılaştırmalarda kişi başına GSYH hacim endeksi en yüksek ülke 274 ile **Lüksemburg**, en düşük ülke ise 29 ile **Bosna Hersek**'tir. Türkiye'nin 2011 yılı için kişi başına GSYH hacim endeksi 52'dir. **Gerçek kişisel tüketim** göstergeleri ise tüketicilerin görece refah düzeylerini karşılaştırmakta kullanılan bir göstergedir. Avrupa Birliği için 100 kabul edilen gösterge 2010 yılında Türkiye için 58'dir.

Gerçek kişisel tüketim, tüketicilerin satın aldığı mal ve hizmetlerin yanında devlet tarafından veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlarca sağlanan eğitim, sağlık, vb. hizmetleri de kapsamaktadır.

İnsani Gelişim Endeksi ülkeler arasında refahın karşılaştırılması için (UNDP)

1- Gelir ile ölçülür.

2- Uzun ve sağlıklı yaşama (yaşam ömrü ile ölçülür),

3- Eğitilmiş olma (yetişkin okur-yazarlığı ile ilk, orta ve liseye kayıt)

4- Saygın/iyi şekilde yaşam standardına sahip olma (satın alma gücü paritesi ve kişi başına düşen gelirle ölçülür)

*TÜİK, 1998 yılı fiyatlarıyla ve cari GSYH verilerini üçer aylık dönemler (çeyrek) itibarıyla yayımlamaktadır.

*Ekonominin reel üretim düzeyinde gözlemlenen iniş ve çıkışlar **konjonktür** olarak adlandırılır.

*Reel GSYH'daki azalmalar **daralma ve dip**; Artışlar da **genişleme ve tepe dönemleri** olarak adlandırılır.

• **BÜYÜME**: Pozitif (+) büyüme. Nüfus artış hızından fazla olması istenir.

• **DURGUNLUK**: Büyümenin yatay seyretmesidir. Büyüme hızı birkaç çeyrek dönem veya birkaç yıl üst üste % 1 ile 3 arası gerçekleşmişse ekonomide durgunluk söz konusudur.

• **RESESYON**: Sıfır (0) veya negatif (-) büyümedir.

• **STAGŞASYON**: Durgunluk + Enflasyon + İşsizlik oranlarında yükselme

• **KRİZ**: Büyüme hızında ani düşüştür.

Cumhuriyetin Kuruluşundan Planlı Kalkınma Dönemine Kadar Lozan Antlaşması hükümlerine göre, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti tam anlamıyla ekonomik bağımsızlığını kazanamamış, Osmanlı Devleti'nden kalan borçlar ve Türkiye'nin dış ticarete uygulayacağı önlemlerin sınırlandırılması Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında sıkıntılı dönemler yaşanmasına neden olmuştur. 1923 yılındaki GSYH, 1998 yılı fiyatlarıyla 2,5 milyar TL seviyesindedir. 1923-1929 döneminde ekonomide temel sektör tarım olmuştur. Bu dönemde vatan savunması = iktisadi bağımsızlık = sanayileşme anlayışı hakimdir. 1923- 1929 döneminde iki büyük yasal düzenlemeden ilki tarıma yönelik olarak 1925 yılında Aşar Vergisi'nin kaldırılması, **ikinci ise** sanayi sektörüne yönelik olarak 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu yeniden düzenlenerek yürürlüğe konulmuştur. Geçimini tarımdan sağlayanların reel gelirlerini artırılarak yurtiçi talep yaratılmaya çalışılmıştır.

Türkiye **devletçilik** yoluyla sanayileşme politikasına geçmiştir. 1934 yılında Türkiye'de **Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı** uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde sanayinin yakaladığı %11,6'lık büyüme hızı Cumhuriyet tarihimize rekordur. **Varlık Vergisi** (1942), **Toprak Mahsulleri Vergisi** (1943), **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu** (1945) gibi uygulamalara duyulan tepkiler, mevcut "devletçilik" anlayışına alternatif bir siyasi görüşün de oluşmasına katkıda bulunmuştur.

1958'de kambiyo (döviz) krizi yaşanmış ve **4 Ağustos 1958** devalüasyonunu takiben IMF İstikrar Programı uygulanmaya başlanmıştır.

Planlı Kalkınma Dönemi

1963 yılında uygulanmaya başlanan **beş yıllık kalkınma planları** kamunun ithal ikameci sanayileşme stratejisini uygulamasına aracılık etmiştir.

Türkiye ekonomisinde 1960'lı yıllardan sonra ekonomik büyümeyi hızlandırabilmek amacıyla "**planlı kalkınma stratejisi**" ekonomi politikasının temelini oluşturmuştur.

İzlenen ilk üç Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yüksek büyüme hızları hedeflenmiş, gerçekleşen büyüme de yüksek seviyelerde olmuştur

İthal İkameci Sanayileşme: Bir malın yurtdışından ithal edilmesi yerine yurtiçinde üretilmesini öngören, böylece döviz tasarrufu sağlayan sanayileşme stratejisidir.

1973 yılına gelindiğinde sanayi sektörünün milli gelirden aldığı pay tarım sektörünün aldığı payı geçmiştir Darboğazdan kurtulabilmek amacıyla 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan istikrar politikasıyla sanayileşme stratejisi değiştirilmiştir.

****Dönemle itibarıyla bakıldığında Türkiye ekonomisinin büyüme performansı 1923-1929 ö(%10,8) ile 1946-1953 (%11,5) dönemlerinde en yüksek olmuştur.**

*1923-2011 periyodunda Türkiye ekonomisinin büyüme hızının en yüksek olduğu dönem 1946-1953 tür.

* 1998 yılı nominal GSYH fiyat değişimlerini de içermektedir

Dışa Açılma ve İhracata Dayalı Sanayileşme Dönemi

Türkiye, 24 Ocak 1980 tarihinde alı- nan istikrar kararları ile ithal ikameci sanayileşme stratejisinden vazgeçmiş, dışa açık, ihracata yönelik ve özel sektöre dayanan bir sanayileşme stratejisi benimsemiştir.

Bu dönemde izlenen ekonomi politikaları sonucunda yüksek enflasyona rağmen, 1989 yılına kadar Türkiye ekonomisinin ortalama %5 büyüdüğü gözlenmektedir. 1990 yılında reel GSYH 50 milyar TL seviyesine ulaşmıştır.

"Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar" ile **finansal serbestleşme** sürecinde önemli bir adım atılmıştır.

İhracata Dayalı Sanayileşme: Ülkenin iç üretim için kullanabileceği kaynaklar ihracat amacıyla yapılacak üretime yönlendirilir. Ulusal malların dış ülkelerde rekabetine önem verilerek, karşılaştırmalı üstünlükler esas alınmaktadır.

****1923'ten günümüze Türkiye ekonomisinin ortalama büyüme hızı yaklaşık %5 seviyesindedir.**

2001 krizinden sonra 2008 yılının sonuna kadar reel GSYH'nın 27 çeyrekte pozitif büyüme rakamları sergilemesi dikkat çekicidir.

Türkiye, 2001 yılında 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte 2001-2023 dönemini kapsayan **Uzun Vadeli Stratejisi**'ni (Vizyon 2023) belirlemiştir. Bu kapsamda 2001-2023 döneminde yıllık ortalama büyüme hızının %7 dolayında olması ve büyümenin yaklaşık %30'unun toplam faktör verimliliğinden kaynaklanması, böylece 1998 yılında 3.200 dolar olan kişi başına gelirin 2023 yılında AB ülkeleri düzeyine yaklaştırılması hedeflemektedir. Türkiye'nin, dönem sonunda ulaşacağı 1,9 trilyon dolar civarında GSMH düzeyi ile dünyanın ilk on ekonomisi arasına gireceği öngörülmektedir.

Gelirin sektörel dağılımı, bir ekonomide yaratılan toplam hâsılanın iktisadî faaliyet kollarına göre dağılımını ifade eder.

2011 yılına Türkiye'de GSYH'dan üç temel sektörün (tarım, sanayi ve hizmetler) dir.

Hizmetler sektörü pek çok farklı alt sektörden oluşmaktadır. Bunlar; inşaat, toptan ve perakende ticaret, oteller ve lokantalar, ulaştırma, depolama ve haberleşme, mali aracı kuruluşların faaliyetleri, konut sahipliği, gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri, kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik, eğitim, sağlık işleri ve sosyal hizmetler, diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri şeklinde sıralanabilir.

Türkiye'de 2011 yılında GSYH'nın sektörel dağılımına bakıldığında **hizmetler sektörünün** payının %65 seviyesine kadar yükseldiği görülmektedir.

2012-2014 dönemini kapsayan **Orta Vadeli Program**'da ise ülkemizde GSYH büyümesinin 2012 yılında %4 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

Türkiye GSYH büyüklüğü açısından dünyanın en büyük 20 ekonomisi arasında yer alır.

Gelir dağılımı, bir ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar (kesimler) ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir.

Gelir Dağılımı:

1-Fonksiyonel, 2-Kişisel, 3-Sektörel 4-Bölgesel Gelir Dağılımı

Gelir eşitsizliği ve **yoksulluk** birbirinden ayrılamayan iki kavramdır. Küreselleşen dünya ekonomisinde başta Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler (BM) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası örgütler yoksullukla mücadele etmek için birçok strateji üretmektedir.

Fonksiyonel (sınıfsal) gelir eşitsizliği, gelirin sosyoekonomik gruplar, sosyal sınıflar arasındaki dağılımını gösterir. Bu dağılım, üretim süreci sonucunda ortaya çıkan gelirin, üretim sürecine katılan faktörler (emek, sermaye, toprak, girişim) arasındaki bölüşümünü ifade eder.

Emek dışı gelirler; kâr, faiz, kira gelirleri gibi alt gruplara ayrılabilenleri gibi,

Emek gelirleri de ücret, maaş veya yevmiye gibi alt gruplara ayrılabilir.

Kişisel (bireysel) gelir eşitsizliği, gelirin bireyler ya da haneler arasındaki dağılımını ve eşitsizliğini ele alan bir türdür. En yaygın olan yöntem, hane halklarının yüzde 20'lik 5 dilime bölünmesidir.

Türkiye'de gelir dağılımı istatistiklerinin veri kaynağı 2005 yılına kadar eski adıyla "Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi", yeni adıyla "**Hane halkı Bütçe Araştırması**" olmuştur.

TÜİK, 2006 yılından itibaren AB'ye uyum çerçevesinde gelir dağılımı istatistiklerini üretmek üzere bağımsız bir gelir dağılımı araştırması olan **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması**'ni uygulamaya başlamıştır.

** Fertler eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu

TÜİK gelir dağılımı eşitsizlik ölçüsü olarak Gini katsayısı, yüzdelik gelir dilimleri, yüzde payları (P80/P20) ve Lorenz eğrisini yayımlamaktadır. **Yüzde payları göstergesi (P80/P20)**, yüzde 20'lik hanehalkı dilimlerinde 5. yüzdelik dilimin toplam gelirden aldığı payın, en düşük gelir diliminin toplam gelirden aldığı paya bölünmesi ile elde edilmektedir.

** Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan **Gini katsayısı**, sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir.

Lorenz Eğrisi: Milli gelirin nüfusa dağılımındaki eşitsizliği göstermekte kullanılan grafik. Eğri, bir karenin köşegenini uç noktalarda keser. Karenin dikey kenarında gelirin birikimli payları, yatay kenarında ise nüfusun birikimli payları yüzde olarak gösterilir. Köşegen doğru, gelirin nüfus arasında eşit dağılımını (mutlak eşitlik) gösterir. Lorenz eğrisi köşegenden uzaklaştıkça gelir dağılımındaki eşitsizlik artmaktadır.

Mutlak Eşitlik Doğrusu: Yaratılan milli gelirin fertler (bireyler) arasında eşit dağılımını gösteren 45°'lik doğrudur. Bir ekonomide gelirler bireyler arasında eşit olarak dağılmışsa Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile çakışarak 45°'lik bir doğru biçimini alacaktır.

Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Hanehalkı geliri, emek karşılığı alınan ücret ve maaşlar ile toprak kirası (rant), sermaye geliri (faiz) veya teşebbüs (girişim) geliri (kâr) şeklinde olabilir.

GELİR TÜRLERİ

1-Maaş ve ücret 2-Yevmiye 3-Müteşebbis 4-Gayrimenkul 5-Menkul kıymet 6-Transfer

Türkiye'de gelirden en çok payı maaş ve ücret gelirleri almaktadır.

Bölgesel Gelir Dağılımı

Türkiye'de 2011 yılında hane halkı başına düşen ortalama yıllık kullanılabilir gelir 24.343 TL iken ortalama yıllık eş değer hane halkı kullanılabilir gelir ise 10.774 TL'dür. İstanbul Bölgesi 14.873 TL gelir ile ortalama yıllık eş değer hane halkı kullanılabilir geliri en yüksek olan bölge durumundadır. En düşük ortalama gelire sahip bölge ise 5.418 TL ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir.

TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi küresel örgütler yaptığı çalışmalarla "**yoksulluk**" kavramını dünya gündemine yerleştirmiştir.

Yoksulluğun dar anlamda tanımı; aklıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken,

Geniş anlamda yoksulluk; gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği hâlde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade etmektedir.

Mutlak yoksulluk, hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 \$, 2,15 \$ ve 4,30 \$ değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlanmıştır.

****Dünya Bankası, mutlak yoksulluk sınırını az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1\$, Latin Amerika ve Karayipler için 2,15\$, gelişmekte olan ülkeler için 4\$, gelişmiş ekonomiler için 14,40\$ olarak kabul etmektedir.

Görelî (nispi) yoksulluk; bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur.

Görelî (nispi) yoksulluk ise bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur.

TÜİK yaptığı çalışmalarda görelî yoksulluğu eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirlerle göre medyan gelirin % 40'ı, % 50'si, % 60'ı ve % 70'i alınarak hesaplamaktadır.

TÜİK'in çalışmalarında açlık sınırını bir kişi için günlük 2100 kaloriyi elde edebilmek için gerekli 80 maddelik gıda sepetinin maliyeti olarak belirlemiştir.

Toplam tüketimleri gıda yoksulluk (açlık) sınırının hemen üstünde olan hanelerin toplam harcama içindeki gıda dışı harcama payı %60 olarak saptanmıştır.

2009 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık %0,48'i bir başka ifadeyle 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren **açlık sınırının**, %18,08'ini oluşturan 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren **yoksulluk sınırının** altında yaşamaktadır.

Türkiye'de 2006 yılından itibaren kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 1 \$'ın altında kalan fert bulunmamaktadır.

Hanehalkı Kullanılabilir Net Geliri: Hane halkı fertlerinin elde ettiği kişisel yıllık kullanılabilir gelirlerin (maaş ücret, yevmiye, müteşebbis geliri ile emekli maaşı, dul yetim aylıkları ve yaşlılara yapılan ödemeler, karşılıksız burs vb. aynı veya nakdi gelirlerin toplamı) toplamı ile hane bazında elde edilen yıllık gelirlerin (gayrimenkul kira geliri, haneye yapılan karşılıksız yardımlar, 15 yaşın altındaki fertlerin elde ettiği gelirler vb.) toplamından, gelir referans döneminde ödenen vergiler ve diğer hane veya kişilere yapılan düzenli transferler düşülerek elde edilir.

Medyan Gelir: Gelirler küçükten büyüğe sıralandığında ortaya düşen değer medyan geliri ifade eder.

*Yoksulların en fazla olduğu bölgeler sırasıyla Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri olmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça, yoksulluk oranları düşmektedir. 2009 yılı rakamlarıyla 6 yaşından küçük çocuklarda yoksulluk riski %24,04'tür. 2009 yılı için Türkiye'de yoksul fert oranının %18,08 dir.

Türkiye'de yoksulluk göstergelerini yorumlamak

• 2009 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık % 0,48'i yani 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren **açlık sınırının**, %18,08'ini oluşturan 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren **yoksulluk sınırının** altında yaşamaktadır.

• Türkiye'de 2006 yılından itibaren kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 1 \$'ın altında kalan fert bulunmamaktadır.

• Medyan gelirin %50'si göreceli yoksulluk sınırı olarak kabul edildiğinde yoksulluk oranı 2011 yılında %16,1'dir.

• Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk da artmaktadır.

• Kırsalda kente göre yoksul fert oranı daha yüksektir.

• Eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk oranları düşmektedir.

• Kadınlarda erkeklere göre yoksulluk oranları daha yüksektir.

• Türkiye'de ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeli çalışanlar arasında yoksulluk yaygındır.

• Sektörel açıdan bakıldığında yoksulluğun tarım sektöründe yaygın olduğu görülmektedir.

*Ülkenin reel GSYH'sındaki yüzde artış "Büyüme" ile ölçülür

***Deflatör:** Ulusal (milli) gelirin cari (parasal) değeri ile reel (sabit) fiyatlarla değeri arasındaki farkı göstermede kullanılan bir araçtır.

3.ÜNİTE

KAMU EKONOMİSİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Kamu ekonomisi, devletin harcamaları, gelirleri, borçları ile ilgili uygulamaların nedenleri sonuçları ve etkilerini inceler. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'ya (GSYH'ya) oranları kamu kesiminin büyüklüğünü ölçmede kullanılan ölçütlerden biridir.

**Kamu kesimi genellikle tam kamusal mal ve yarı kamusal mal ve hizmet üretmenin yanında özel mal ve hizmette üretmektedir. Kamu kesiminin büyüklüğünü dar anlamda kamu bütçesi içinde değerlendirebiliriz.

Geniş anlamda kamu kesimi

1-Yerel yönetimleri (mahalli idarileri),

2-Kamu iktisadi kuruluşları,

3-Fonlar,

4-Sosyal güvenlik kuruluşları

5-Döner sermayeli kuruluşlar

Tam Kamusal Mal: Bireylerden herhangi birisinin tüketimi nedeniyle, diğerlerinin aynı malı tüketme olanağında herhangi bir azalışın olmadığı, birlikte ve eşit biçimde tüketilen mal ve hizmetlerdir.

Yarı Kamusal Mal: Tüketimleri sonucu topluma yoğun dışsal faydalar sağlarken, kişilere de ayrıca özel fayda sağlayan mal ve hizmetlerdir.

Kamu Açığı: Toplam kamu harcamalarının toplam kamu gelirlerini aşan kısmı.

AB üyesi ülkeler İngiltere ve Yunanistan'da kamu harcamalarının GSYH içindeki payı oldukça yüksektir. Yunanistan'da bu pay 2009 yılında %50'nin üzerine çıkmıştır. İngiltere ve Yunanistan'da bu oranlar %38'ler civarındadır. ABD ve Hindistan'da ise kamu gelirlerinin GSYH'ya oranı %20'lerin altındadır.

TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI

1970'lerin ilk yıllarına kadar bütçe denkliliği genel olarak önemsenirken, bu tarihlerden sonra belirgin bir şekilde açık bütçeler söz konusudur. 1990'lı yıllar kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki farkın iyice açıldığı yıllardır. Kriz yılı olan 2001'de ise kamu harcamaları ile gelirleri arasındaki fark maksimum (en yüksek) seviyeye ulaşmıştır. 2001 krizi sonrasında uygulanan istikrar programı (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı) sonrasında bu oranlarda büyük düşüş sağlanmıştır.

1990'ların ortasından 2000'lerin başlarına kadar kamu harcamalarının GSYH oranı ile kamu giderlerinin GSYH oranı arasındaki fark %10'ların üzerinde seyrederken bu fark 2011 yılında %1,36'ya düşmüştür.

Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

- 1- İdari (kurumsal),
- 2- İşlevsel (fonksiyonel)
- 3- Ekonomik sınıflandırmalar

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na Göre Sınıflama

- 1-Genel bütçe,
- 2-Özel bütçe
- 3-Düzenleyici denetleyici kurum bütçeleri

İdari (kurumsal) sınıflama ekonomik analizlere uygun bir sınıflama değildir. Bu sınıflama harcamayı yapan yönetim birimlerini esas almaktadır. Kurumların yaptıkları fonksiyonlara göre düzenlenmiştir

Fonksiyonel (işlevsel) sınıflama ise ekonomik kaynakların kullanımını belirlemek açısından daha belirleyici olmaktadır. Harcamalarla ulaşılmak istenen hedefler birleştirilmektedir. **İşlevsel sınıflandırmada** savunma, sağlık, eğitim gibi hizmetler, o hizmetleri hangi kuruluşların yaptığı dikkate alınmaksızın harcamaların hangi amaçları gerçekleştirdiğine bakılır. Genel kamu hizmetleri bütçeden en yüksek payı almaktadır.

Ekonomik sınıflandırılması, devlet hizmetlerinin ekonomik faaliyet düzeyi üzerindeki etkilerini ölçmeye yardımcı olur. Ekonomik sınıflandırma ile ilgili olarak Türkiye'de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile bütçede kamu harcamalarının sınıflandırılması yeniden yapılandırılmıştır. En yüksek paya sahip olan personel harcamalarıdır.

Cari harcamalar: Kısa dönemde doğrudan üretimi artırıcı etkisi olmayan ve faydası bir dönemle sınırlı olan harcamalardır.

2006 yılından itibaren başlayan yeni bütçe ve sınıflandırma sistemine göre kamu harcamalarına baktığımızda **personel harcamalarının** payı %21'ler civarında seyretmektedir. **Cari transferler** bütçenin en büyük harcama kalemi olmuştur.

TÜRKİYE'DE KAMU GELİRLERİ

Kamu bütçesinde harcamaların finansmanında kullanılan kamu gelirlerinin en önemlisi **vergi gelirleridir**.

Dar Anlamda Kamu Gelirleri

Vergi dışı normal gelirler, özel gelirler ve fon gelirleri, diğer gelirler ve katma bütçe gelirlerden oluşur.

Geniş anlamda kamu gelirleri

Devlet, il özel idareleri, belediyeler ve sosyal güvenlik kuruluşlarının gelirlerinden oluşur.

Vergi dışı gelirleri

Teşebbüs ve mülkiyet gelirleri, faiz, pay, ceza gelirleri, sermaye gelirleri yer almaktadır.

Gelir vergileri dolaysız vergilerin en önemli bölümünü oluşturmaktadır.

Fon: Belirli bir amacın veya birbirine yakın amaçlar grubunun gerçekleştirilmesi için belirli kaynakların toplandığı ve harcandığı, bütçe içi veya bütünüyle bütçe dışı kamusal nitelikli özel bir hesaptır.

****Devletin dolaylı vergilere yönelmesinin en önemli sebepleri bu vergilere karşı tepkinin düşük olması, vergi maliyetinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.**

Vergi Sisteminin Dört Temel Ayağı

- 1-Gelir Vergisi,
- 2-Kurumlar Vergisi
- 3-Katma Değer Vergisi
- 4- Özel Tüketim Vergisi

*KDV, uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilerin altında yer alır.

*Motorlu taşıtlar üzerinden ise yüksek oranda ÖTV alınmaktadır. Motorlu taşıtlar üzerinden alınan vergiler toplam vergilerin %1 ile %3'ü arasında değişmektedir.

*KDV ve ÖTV ise gerek harcamalar üzerinden alınması gerekse sabit oranlı olması nedeniyle esnekliği düşük vergilerdir.

****Türkiye'de dolaylı vergilerin dolaysız vergiler aleyhine gelişmesi ekonomik etkinliğin, gelir dağılımından daha öncelikli olduğunu gösterir.**

****Ekonomide etkinlik açısından Harcamalar üzerinden alınan vergiler her zaman en avantajlı olanıdır.**

****Türkiye'de vergi yükü 1975-2010 yıllarda artış eğilimine sahiptir.**

****Türkiye'de kamu borçlanması sorumlu kurum Hazine Müsteşarlığıdır.**

Türkiye'de Vergi Yükü

Verginin ödenmesi **mikro açıdan** gerçek ve tüzel kişilerin gelirlerinin, **makro açıdan** toplumun gelirlerinin özel kesimden kamu kesimine aktarılmasıdır.

Bireysel Vergi Yükü: Bireyin ödediği vergilerin bireyin gelirin oranıdır (Bireyin ödediği tüm vergiler/Bireyin geliri)

Net Vergi Yükü: (Ödenen tüm vergiler-Kamu hizmetlerinden sağlanan yarar)/Gelir

Toplam Vergi Yükü: Ödenen vergilerin toplum gelirin (milli gelire) oranıdır (ödenen vergiler/milli gelir).

Verginin ödenmesi mükellefler üzerinde ölçülemeyen (sübjektif) veya ölçülebilen (objektif) bir yük yaratır. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerine olan talepler bütün dünyada artmıştır. Sosyal devlet anlayışı daha geniş çapta kabul görmektedir.

****13 OECD ülkesinde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ya oranı artarken 17 ülkede ise azalmıştır. En büyük artış fiili ve izlanda'da gerçekleşirken, en çok düşüş ise Macaristan'da olmuştur.**

TÜRKİYE'DE İÇ BORÇLANMA VE BORÇ YÖNETİMİ

Devletin diğ er bir ifadeyle kamunun borçlanmasını vergilerden ayıran en önemli özellik ise borçlanmanın kişinin (veya tüzel kişinin) oluruyla yapılmasıdır. 1962 yılından sonra Türkiye’de uygulanan **Tasarruf Bonoları** zorunlu olarak kamu borç vermeye iyi örnektir.

İkinci Dünya Savaşı döneminde ilk defa bütçe açıklarının finansmanı için iç borçlanmaya gidilmiştir. Açıklar genellikle Merkez Bankası kaynaklarına başvurularak finanse edilmeye çalışılmıştır. 1980 sonrası dönemde kamu açıkları ağırlıklı olarak iç borçlanmayla karşılanır h ale gelmiştir. Mali istikrarın sağlanmasında borç yönetimi önemli bir politika aracıdır. Bütçe açıklarının sürdürülebilmesi için borçlarında sürdürülebilir olması gerekmektedir.

****Borç yönetimi mali istikrarı etkilediğı gibi faiz oranları vb. parametreler üzerindeki etkisi nedeniyle para politikalarını da etkilemektedir.**

****Borç yönetiminde temel amaç faiz oranları, döviz kurları ve likidite dalgalanmalarını minimum düzeyde etkileyecek borç yüküne sahip olmak ve bunu sürdürebilmektir.**

****Borç yönetiminin birincil amacı borç yükünün azaltılmasıdır.**

****2001-2010 döneminde borç yükündeki azalmada faiz harcamalarındaki düşüş birincil etkindir.**

Kamu İc Borçlanmasında Vade ve Maliyet

1994 yılında yaşanan ekonomik kriz neticesinde iç borçlanmanın vadesi yıllık ortalama vadesi 119 gündür. 5 Nisan 1994 Kararlarının ardından nispeten sağlanan istikrar, vadeyi 1999 yılında 479 güne kadar çıkartmıştır.

2001 yılında ortalama iç borçlanma vadesi 148 gün olarak gerçekleşmiştir. 2010 sonunda iç borçlanmada vade 48 aya çıktıktan sonra, Avrupa’daki borç krizinin etkisiyle 2011 sonunda gerileme kaydetmiş ve 27 aya inmiştir.

2001 yılında Hazinesin iç borçlanmasında faiz oranı yüzde 100 civarında iken, bu oran 2011 yılı borçlanmasında yüzde 9 olarak gerçekleşmiştir.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereğı (KKBG): Kamunun toplam nakdi harcamamaları ile toplam nakdi gelirleri arasındaki farktır.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereğı

Kamu açığı, kamu gelir ve gider dengesinin giderler lehine gelişmesiyle oluşur.

Kamu Açığını Ölçme Yöntemleri

Geleneksel bütçe açığı, Birincil açık, İşlemsel açık, Yarı mali açık, Nakit açığı, Nominal-reel bütçe açığı

****Kamu kesiminin fazla verdiği yıllarda KKBG tanımı, “Kamu Sektörü Borç Geri Ödemesi” adını alır. 5018 sayılı Kanun’a göre ise “Genel Yönetim Bütçe Fazlası” denilmektedir.**

5018 sayılı Yasa’da yer alan bütçe çeşitleri

- Özel Bütçe
- Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçesi
- Düzenleyici ve Denetleyici Kurum Bütçeleri
- Mahalli İdareler Bütçesi

TÜRKİYE BÜTÇESİNİN GELİŞİMİ

Mali Yapıdaki Değışiklikler

****Türkiye’de kamu mali yönetimine ilişkin ilk düzenleme 1927 yılında çıkarılan 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu’dur. Bu kanun 2006 yılına kadar uygulanmış ve 2006 yılından itibaren bütçeler 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na göre hazırlanmaktadır.**

****5018 sayılı Yasa (Kanun) çerçevesinde 2006 yılından itibaren bütçenin kapsamı genişletilmiş ve konsolide bütçeden merkezi yönetim bütçesine geçilmiştir.**

****Yeni mali yapı ile bütçe birliğı, mali saydamlık ve hesap verebilirlik, kamu kaynaklarının kullanımında etkinlik, ekonomiklik ve verimlilik öne çıkmaktadır.**

****Yeni kamu mali yönetimi ile girdi odaklı geleneksel bütçeleme anlayışından, çıktı-sonuç odaklı bütçeleme anlayışına geçilmiştir.**

****5018 sayılı Kanun orta vadeli yaklaşım adı altında üç yıllık bütçe uygulamalarını zorunlu hale getirmiştir.**

Kamu kaynağının etkin kullanımı açısından önemli yenilikler getiren yeni kamu mali yapısında yer alan **mali saydamlık** kavramı önemlidir. Diğeri ise **hesap verme sorumluluğudur**. Kamuda mali saydamlık kamu sektörünün mali görünümü hakkında kamuya açık olmak ya da kamu kesimi ile halkın arasındaki asimetrik bilginin azaltılması anlamına gelir.

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu mali yönetiminde yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemle birlikte kamu harcamalarında mali saydamlık ve hesap verme sorumluluğı getirilen önemli yenilikler arasındadır. Ayrıca girdi odaklı geleneksel bütçeleme anlayışından, çıktı-sonuç odaklı bütçeleme anlayışına geçilmiştir.

Orta vadeli harcama sistemi, öngörülen bütçe yılı ile onu takip eden iki veya daha fazla yılı kapsadığı için geleceğ  yönelik sağlıklı projeksiyon yapma imk nını arttırmakta ve harcamaları disiplin altına almaktadır

5018 sayılı kanunda bütçe türleri: Genel bütçe (I sayılı cetvelde yer alan kamu idarelerinin bütçeleri), özel bütçe (II sayılı cetvelde yer alan özel bütçe ile yönetilen kamu idareleri) düzenleyici ve denetleyici kurum bütçeleri.

5018 sayılı Kanun ile bütçe türleri yenilenmiş, 2006 yılında “konsolide bütçe” yerine “**merkezi yönetim bütçesi**” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. 2006 yılından itibaren düzenleyici/denetleyici kurumların da harcama ve gelirleri bütçeye dahil edilmiştir.

Genel Yönetim Bütçesi:

- 1-Merkezi Yönetim Bütçesi,
- 2-Mahalli İdareler Bütçesi
- 3-Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçesi

Bütçe Büyüklüklerinde Gelişmeler

Cumhuriyetin kuruluş döneminde denk bütçe ve istikrarlı para ilkesi esas alınmıştır. Tarihsel deneyimlerden dolayı denk bütçe ulusal egemenliğin temeli olarak algılanmıştır.

*Cumhuriyetin ilk bütçesi (1924 yılı bütçesi) denk bağlanmış ve dönem sonunda 18 milyon TL fazla vermiştir. Aşar Vergisi'nin 1925 yılında kaldırılması nedeniyle bir sonraki yıl bütçesi %2 oranında açık vermiştir. 1929 yılında başlayan **Büyük Buhran**'ın (Büyük Bunalım) etkisiyle 1930'lardan itibaren devletçi politikalar ağırlık kazanmıştır. 1933'ten itibaren ekonomi tamamen devlet ağırlıklı hâle gelmiştir

Kalkınma carileri olarak bilinen eğitim ve sağlık harcamalarının yanı sıra sosyal harcamaların artması da **sosyal devlet** anlayışının bir sonucudur.

TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME

Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT): 233 sayılı KHK'ya göre iktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) ile Kamu İktisadi Kuruluşuna (KİK) verilen ortak addır. **İktisadi Devlet**

Teşekkülü (İDT): Sermayesinin tamamı devlete ait olup ticari esaslara göre mal ve hizmet üreten kamu iktisadi teşebbüsüdür. **Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK):** Sermayesinin tamamı devlete ait olup, tek el niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve bu nedenle imtiyazlı sayılan kamu iktisadi teşebbüsüdür.

****Dar anlamda özelleştirme** kamu mülkiyetindeki ekonomik kuruluşların (KİT'lerin) yönetim ve mülkiyetinin özel sektöre devredilmesidir. Burada KİT'lerin sermayesinin en az %51'inin özel sektöre devri gerekmektedir.

****Geniş anlamda özelleştirme**, devletin ekonomik faaliyetlerinin azaltılması amacıyla kamu sektörünün denetimi altındaki kuruluşların özel sektöre devredilmesidir.

İştirak: KİT'leri düzenleyen 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre iktisadi devlet teşekküllerinin veya kamu iktisadi kuruluşlarının veya bağlı ortaklıklarının, sermayelerinin en az %15'ine, en çok %50'sine sahip bulundukları anonim şirketlerdir.

Regülasyon: Devletin ekonomiye doğrudan müdahale ettiği çeşitli iktisat politikası araçlarını kapsamaktadır.

Deregülasyon (Kurumsal Serbestleşme): Devletin özel sektörün karar alanını daraltan regülasyonları azaltması veya kaldırması, kamu gücünün özel sektöre ve sermayeye devredilmesi yönünde yapmış olduğu yasal düzenlemelerdir.

****1950'li yıllarda İngiltere'de ve 1960'lı yıllarda Almanya'da ilk özelleştirme uygulamaları belli sektörlerle yönelik olmuştur.** Türkiye'de özelleştirme ile ilgili önemli çalışmalar 1980 sonrasında başlamıştır. **24 Ocak 1980 Kararları** sonrasında kamu iktisadi teşebbüsleri ile ilgili olarak yapılan düzenlemeler, bu teşebbüslerin piyasa ekonomisine entegrasyonunu sağlamaya yardımcı olmuştur.

Türkiye'de özelleştirmeye ilişkin kapsamlı düzenlemeler 1994 tarihinde 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun ile yapılmıştır. Bu kanunla **Özelleştirme Yüksek Kurulu, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Özelleştirme Fonu** kurulmuştur.

2005 yılındaki 5398 sayılı Kanun ile 4046 sayılı Kanun'un adı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun olarak değiştirilmiştir.

Dünya Bankası'nın Finansman Desteği İle Yürütülen Özelleştirme Çalışmalarını

- 1-Morgan Guaranty (en başta)
- 2-Türkiye Sınai Kalkınma Bankası,
- 3-Sınai Yatırım ve Kredi Bankası,
- 4-Yatırım Finansman A.fi.
- 5-Price Waterhouse firmaları

*Türkiye'de özelleştirme işlemlerini yürütmekle görevli olan kuruluş Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'dır (ÖİB).

Türkiye'de özelleştirmenin çeşitli yöntemleri

- 1-Satış,
- 2-Kiralama,
- İşletme hakkı devri,
- 4-Mülkiyetin gayri ayni haklar tesisi
- 5-Gelir ortaklığı ve sair hukuki tasarruf.

Satış yöntemi kendi içinde **varlık** ve **hisse satışı** olarak ikiye ayrılmaktadır.

Hisse satışı da blok satış, halka arz, çalışanlara satış, uluslararası arz, borsada satış gibi farklı alt başlıklara ayrılmaktadır.

Özelleştirmeler içinde KARDEMİR sembolik bir rakam (1 TL) ile yöre halkı, sanayici ve çalışanlara devir edilmesi bakımından önemlidir.

1985-2012 döneminde özelleştirme kapsamına alınan 270 kuruluşun yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir.

****2005 yılı en fazla özelleştirme gelirin sağlandığı yıl olmuştur.**

Mayıs 2012 itibarıyla özelleştirme idaresi başkanlığının (ÖİB) portföyünde 24 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşlarda kamu payının %50'nin üzerinde olduğu kuruluş sayısı 11'dir. Ayrıca özelleştirme kapsamında 487 taşınmaz, 50 tesis, 2 liman, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü ile şans oyunları lisans hakkı da yer almaktadır

TÜRKİYE'DE MAHALLİ İDARELERİN BÜTÇELER

Türkiye’de mahalli idareler bütçeleri belediyeler, il özel idareleri, İller Bankası ile su ve kanalizasyon idareleri bütçelerinden oluşmaktadır. Mahalli idare bütçelerinin %90’ı belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir. 1980 yılında mahalli idarelerin gelirlerinin GSYH oranı %1 civarında iken, bu oran 2010 yılında %3,55 e kadar çıkmıştır. 2002 yılında genel bütçe gelirlerinin %6,6’sı mahalli idarelere aktarılırken, bu oran 2010 yılında %8,9’a yükselmiştir.

*Türkiye’de 1980 sonrasında belediyelere emlak vergisi toplama yükümlülüğü verilmiştir.

4.ÜNİTE

Tarım Sektörü

Tarımsal faaliyet, ana yapı olarak bitkisel ve hayvansal üretimle balıkçılık faaliyetlerinden ibarettir.

Türk tarım sektörünün üretim yapısı ve ürün profili **bitkisel, hayvansal ve deniz ürünleri** üretimini ve ürün profilini ele alacak şekilde üç ana kısımda son yirmi yılı esas alan verilerden hareketle analiz edilmekte; sonrasında tarımsal istihdam ve dış ticaretin yapısı, destekleme politikaları ve Avrupa Birliği’ne uyum politikaları ile bitirilmektedir.

TARIMSAL FAALİYETİN İŞLEVLERİ VE ÖZELLİKLERİ

İktisat literatüründe üç temel sektör arasında “tarım” birincil, “sanayi” ikincil, “hizmetler” ise üçüncül sektör olarak tanımlanır.

İktisadi gelişme sürecinde tarım sektörünün önemine ilk kez sistematik olarak değinen iktisat ekolü Fیزیokrasi’dir. kurucusu Fransız iktisatçı Quesnay’dır.

- **Dar anlamda tarım**; ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yoluyla bitki ve bitkisel ürünler, hayvan ve hayvansal ürünler üretilmesi veya bunların üreticileri tarafından işlenip değerlendirilmesi faaliyetlerini kapsar.

Geniş anlamda tarım ise bitkisel ve hayvansal ürün üretiminin yanı sıra, bu ürünlerin yetiştiricileri tarafından işlenmesini, ormancılık ve balıkçılık faaliyetlerini, tarımsal ürünlerin taşınmasını ve saklanmasını, üreticiler tarafından satılmasını ve tarım alet ve makinelerinin üretim faaliyetlerinde bir bedel karşılığında kullanılmasını kapsar.

Tarımın Sektörünün İşlevleri

- İnsanların besin gereksinimlerini karşılamak
- Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmak
- Sanayi sektörüne hammadde sağlamak
- Tarım dışı sektörlerde istihdam sağlamak
- Tarım dışı sektörlerde üretilen mal ve hizmetlere talep yaratmak
- Çevre sağlığı ve toplumun ruhsal dengesini korumak

Tarım Sektörünün Genel Özellikleri

- Tarımsal üretim iklim şartlarına bağlıdır
- Tarımsal üretim mevsimlerin ritmine bağlıdır:
- Tarım kesiminde üretim tekniklerini geliştirebilme imkânları sınırlıdır:
- Tarımsal mallar talebinin gelir esnekliği düşüktür
- Tarım sektöründe üretim alanları dağınıktır:
- Tarımsal işletmelerin içerisinde bulundukları piyasa koşulları farklılık arz eder:
- Tarım sektöründe “azalan verimler kanunu” geçerlidir
- Tarımsal ürün Fiyatları istikrarsızdır

Türkiye’de tarım sektöründe doğrudan ve dolaylı olarak faaliyette bulunan iktisadi birimler arasında; özel sektör Firma ve kuruluşları, devlet, KİT’ler, tarım satış kooperatif birlikleri, ticaret borsaları ve bazı tarımsal aracı kuruluşlar yer almaktadır.

Tarımsal Arazi Yapısı ve Tarım İşletmelerinin Durumu

Tarımsal üretim iki büyük alt sektörden oluşur; bunlar bitkisel ve hayvansal üretimdir.

Bitkisel üretim içerisinde tahıllar, baklagiller, tohumlar, tekstil hammaddeleri, sebzeler, meyveler ve içecek bitkileri yer alırken;

Hayvansal üretim canlı hayvanlar, süt, et, yumurta, bal ve deri gibi ürünleri kapsar.

Türkiye’de tarımsal üretime uygun olan alanın yaklaşık olarak %35’i orman arazisidir. Geriye kullanılmaktadır.

**Ekilen toplam tarım arazilerinin her yıl yaklaşık dörtte biri nadasa bırakılmaktadır. Türkiye’de tarım arazileriyle ilgili en önemli sorun, çoğunlukla arazilerin oldukça küçük birimlerden oluşması ve aşırı parçalılık durumudur.

1961 yılından bu yana bazı hükümetler döneminde **toprak reformu yasaları** çıkarılmış, ancak ülkenin geleneksel ekonomik, sosyal ve kültürel yapısının bir sonucu olarak istenen başarı bir türlü elde edilememiştir. Dolayısıyla, bu sorunun çözümü, miras hukukundan başlayarak oldukça kapsamlı bir çalışmayı gerektirmekte ve toplumun ikna edilmesinden geçmektedir.

2009 yılında Tarım ve Köy işleri Bakanlığı’nın isteği ve Bakanlar Kurulu Kararı ile “Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Arazi Toplulaştırmasına İlişkin Tüzük” yayınlanmıştır.

Türk tarım sektörünün en büyük sorunlarından biri de **tarım işletmelerinin küçük geleneksel aile işletmeleri şeklinde olmasıdır**. Hane halkı düzeyinde üretim yapanların oranı %99,8 iken, tarım arazilerinin de %97,6’sı bunlar eliyle işletilmektedir. TÜİK’in 2011 yılı Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler Araştırma Sonuçlarına göre, toplam 3 milyon civarındaki tarım işletmesinin üçte ikisinden fazlası 10-99 dekar arazi büyüklüğüne sahiptir.

Tarım Sektörünün GSYH İçerisindeki Payı ve Tarımsal Üretim Değeri

2000’de Türkiye’de tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı %10,1 iken, 2010 yılına gelindiğinde %8,4’e gerilemiştir. Söz konusu dönemde genellikle GSYH’nın büyüme hızı, tarım sektörünün büyüme hızından fazladır,

****Türkiye’de toplam tarımsal üretim değerinin %48’i bitkisel üretime, kalan %52’si ise hayvansal üretime aittir.**

Bitkisel Üretim Faaliyetleri

- Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler,
- Sebzeler,
- Meyveler, içecek ve baharat bitkileri.

****Türkiye’de bu alt üretim alanlarının toplam bitkisel üretimden aldıkları pay sırasıyla %36, %33 ve %31 düzeylerindedir.**

****En fazla ekili alanı bulunan bitkisel ürünlerin buğday, mısır, arpa, çavdar ve çeltik gibi bitki türlerini bünyesinde barındıran tahıllar (%74) dır.**

--Tahıllar, üretim miktarı açısından diğer bitkisel ürünlere kıyasla daha düşük bir paya sahip olmasına rağmen, Türk tarım sektörü açısından son derece önemlidir. Bu önem tahılların hem ara hem de nihai mal olarak kullanılabilme özelliğinden ileri gelmektedir.

Tahıllar dışında **en önemlileri**; kuru baklagiller, patates, yağlı tohumlar, tütün, şeker pancarı, pamuk ve yem bitkileridir.

Türkiye mercimekte dünyanın en büyük ikinci (dünya üretiminin %8,4’ü), nohut (%5,8) ve kuru fasulyede (%3,5) ise üçüncü üreticisi konumundadır.

*Patates ağırlıklı olarak Nevşehir ve Niğde yöresinde üretilmektedir.

Yağlı tohumlar ayçiçeği, soya, yer fıstığı, pamuk tohumu (çiğit) ve haşhaş gibi ürünlerin üretimi toplamda 3 milyon ton dolayındadır.

*2010 yılı itibarıyla yıllık 37 bin tonluk **haşhaş** üretimiyle toplam dünya haşhaş üretiminin %35,5’ini karşılamaktadır.

*Türkiye dünya şekerpancarı üretiminde %7,5’lik pay ile sıralamada beşinci ülke konumundadır.

Tekstil sektöründe kullanılmak üzere ağırlıklı olarak Adana, Şanlıurfa, Diyarbakır, İzmir ve Aydın illerinde üretimi yapılan pamuk, yıllık 2,2 milyon ton dolayında üretilmektedir.

Türkiye’nin yıllık toplam tütün üretimi yaklaşık 53 bin tondur ve tamamına yakını pazara dönüktür. Tütün üretimindeki ciddi gerilemenin temel sebebi, 2001 yılında çıkan **Tütün Yasası** sonucu izlenen alternatif ürün politikasıdır.

Sebzeler

Piyasa değeri olarak yaklaşık 27 milyar TL’lik bir hacme sahip olan sebze üretimi faaliyetinin %90’ı ulusal ve uluslararası piyasalarda pazarlanabilmektedir (23,5 milyar TL).

Sebze Türleri

- Meyvesi için yetiştirilen sebzeler (domates, hıyar, acur, biber, patlıcan, kabak, kavun ve karpuz gibi),
- Yumru ve kök sebzeler (kuru soğan, pırasa, havuç ve turp gibi),
- Diğer sebzeler (çoğunlukla lahan, marul, ıspanak ve maydanoz gibi yaprağı yenilenler ve diğerleri).

****Sebze üretiminde uluslararası rekabet gücümüzü anlama bakımından dünya üretimdeki yerimize bakıldığında; Türkiye salatalık (%3) ve biber (%7) üretiminde dünya üçüncüsü, domates (%7) ve ıspanak (%2) üretiminde dünya dördüncüsü, patlıcan üretiminde (%2) ise dünya beşincisi konumundadır.**

En fazla üretilen sebzeler: sırasıyla domates, karpuz, biber, soğan, hıyar, kavun, patlıcan, lahan, fasulye ve maruldur.

Meyveler

Meyve üretimine gelince; Türkiye’de 2010 yılı sonu itibarıyla toplam 792 milyon meyve ağacının bulunduğu kaydedilmektedir. **Üretilen meyveler**

- Üzüm,
- Turunçgiller (portakal, mandalina ve limon gibi),
- Yumuşak çekirdekli meyveler (elma, armut, ayva vb.),
- Taş çekirdekli meyveler (şeftali, erik, kayısı, kiraz, vişne vb.),
- Zeytin,
- Çay,
- Sert kabuklu meyveler (badem, fındık, ceviz, kestane, Antep fıstığı vb.),
- Diğer meyveler (çilek, dut, nar, ahududu, keçiboynuzu gibi),
- Tropikal meyveler (incir, muz, kivi, avokado vb.) ve
- Baharat bitkileri (kırmızı biber, anason, kimyon vb.)dir.

Türkiye’nin tarım ürünleri üretiminde dünya sıralamasındaki yerine bakıldığında; 6 üründe ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunlardan haşhaş dışında tamamı meyve ürünleridir. **Bu ürünler**

Fındık (%67,5), Haşhaş (%35,5), İncir (%24), Kiraz (%19,6), Vişne (%17,4) ve Kayısı (%13).

Üretim ve Rekabet Gücünde Sağlanan Artışının Sebepleri

- Meyve üretimine eğitim ve girişimcilik düzeyi yüksek, daha nitelikli üreticilerin girmesi,
- Bu kişilerin uluslararası pazarların ihtiyaçlarını iyi analiz edebilmeleri,
- Asya ve tropikal bölgelerde üretilen meyvelerin üretilmesine başlanması ile ürün çeşitlenmesine gidilmesi,
- Üreticilerin özellikle AB ülkeleri başta olmak üzere, satın alma gücü yüksek ülkelere yönelmeleri,
- İç pazarda da halkın eğitim ve gelir seviyesinin yükselmesi ile birlikte, daha sağlıklı ürün tüketme ihtiyacının artması,
- Küreselleşme olgusunun hızla yayılmasıyla birlikte, küresel sağlık ve tüketim kalıplarına yaklaşımları,
- Akdeniz-Ege havzasının bu ürünlerin üretimine müsait olması,
- Bazı ürünlerde örtü-altı (sera) üretim imkânlarının artması ve

- Genel olarak kentlilik ve gelir düzeyindeki artışa bağlı olarak, aynı ürünü dört mevsim tüketme alışkanlığının yaygınlaşmasıdır.

Bitkisel Tarım Sektöründe Tohumluk Üretimi

Türkiye’de de uzun yıllar önce kurulan ve hâlâ en büyük tohumluk üreticisi kurum olan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü’ne (TİGEM) bağlı çok sayıda işletme bu işlevi yerine getiren en büyük kuruluştur.

2011 yılı itibarıyla dünya ticari tohumculuk piyasasının 45 milyar dolar civarında olduğu; bunun %71’inin sırasıyla ABD, 23 AB ülkesi ve Çin’in elinde olduğu bilinmektedir. Türkiye’nin yıllık ticari tohumluk üretim değeri olan 400 milyon dolar, dünya üretim değerinin sadece %0,9’una karşılık gelmektedir.

Karşılama oranı %100 olan ürünler: hibrit mısır, hibrit ayçiçeği ve aspirdir.

Hayvancılık Sektörü ve Hayvansal Üretim

Ülkenin toplam hayvan stokuna bakıldığında; %56’sının koyun, yaklaşık %28’inin sığır ve %15’inin de keçiden oluştuğu anlaşılmaktadır. FAO verilerine göre, 2009 yılında tarım sektörü Dünya GSYH’sının %3’ünü oluşturmakta, hayvancılık sektörü ise tarımsal GSYH’nın %37’sini oluşturmaktadır. Bu oran AB ülkelerinde %48, ABD’de %44 iken gelişmekte olan ülkelerde %30 civarındadır.

2010 yılı itibarıyla en fazla hayvan sayısı tavuktur.

Hayvansal Ürünler Üretimi

Türkiye’de toplam hayvansal üretimin %55’i canlı hayvan üretiminden oluşurken, kalan %45’i hayvansal ürünlerden oluşmaktadır.

FAO verilerine göre, 2009 yılında tarım sektörü dünya GSYH’sının %3’ünü oluşturmakta, hayvancılık sektörü ise tarımsal GSYH’nın %37’sini oluşturmaktadır. Bu oran AB ülkelerinde %48, ABD’de %44 iken gelişmekte olan ülkelerde %30 civarındadır.

****Hayvansal ürünlerin dünya genelinde ve Türkiye’deki toplam protein tüketimi 77 gram olup, bunun 30 gramı (%39’u) hayvansal kaynaklı proteinlerden oluşur.**

Kırmızı Et (Sığır Eti) Üretimi: Dünya süt üretiminin tamamına yakını, et üretiminin ise %24’ünü tek başına sağlayan sığır, besin maddesi üretiminde büyük paya sahiptir.

****Dünyada ortalama yıllık kişi başına et tüketimi 40 kg olup; bunun 15,1 kg’ı domuz eti, 12,6 kg’ı kanatlı hayvan eti, 9,6 kg’ı sığır eti, 1,9 kg’ı koyun ve 0,8 kg’ı diğer etlerden temin edilmektedir.**

2005-2007 Yılları arası Koyun ve Keci Etinde ki Dalgalanma Sebepleri

- Türkiye’de koyun ve keçi eti üretiminin genellikle modern işletmecilik usullerine uygun olarak yapılmaması,
- Buna bağlı olarak (biraz da doğası gereği), hastalıkların yıldan yıla hayvan sayılarını ve üretimi sık sık değiştirmesi,
- Üretimde ölçeğin çok küçük, etkinsiz, dolayısıyla maliyetlerin yüksek olması,
- Üretici ile tüketici arasındaki aracılardan rekabetçi bir yapıya sahip olmamasından ötürü, yüksek üretici rantını ellerinde bulundurmaları,
- Tarımsal nüfusun hızla şehre göç etmesinden dolayı, köyde yetiştirici nüfusun azalması,
- Mera arazilerin giderek azalması ve kalitesinin zayıflaması; buna karşılık ciddi bir ıslah politikasının devreye sokulamamış olması,
- Çoğunlukla aile işletmeciliği şeklinde yürüdüğü ve kayıtların itinalı bir şekilde tutulmadığı için, istatistiklerin güvenilirlik düzeyinin zayıf olması.

Süt Üretimi: Son 20 yıllık döneme bakıldığında; toplam süt üretimi %30 oranında artmıştır. 2010 yılı sonu itibarıyla, Türkiye’deki süt üretiminin hayvan türlerine göre dağılımına bakıldığında; üretilen toplam süt miktarının yaklaşık %92’si inek sütü, %6’sı koyun, %2’si ise keçi sütüdür.

---Bugün inek sütünde en büyük pay kültür ırkından ineklere (%50), ardından kültür mezlere (%40) ve yerli ırklara aittir (%10).

2010 yılı itibarıyla süt üretiminde yıllık 100 bin tonun üzerinde üretimin yapıldığı iller: Konya, İzmir, Balıkesir ve Erzurum, Kars, Sivas, Afyon ve Aydın’dır.

Bal ve Yas İpek Kozası Üretimi

Dünya toplam bal üretiminin %7,5’ine tekabül eden bu bal üretim miktarı Türkiye’yi dünyanın en fazla bal üreten ikinci ülkesi konumuna getirmiştir.

Damızlık Üretimi: Osmanlı Döneminden 1984 yılına kadar Türkiye’de hayvancılığın gelişmesinde en etkin görevi Hara ve İnekhanelerle birlikte Devlet Üretim Çiftlikleri, o tarihten (1984) itibaren de TİGEM üstlenmiştir. TİGEM’e bağlı 22 işletmenin 14’ünde sığırcılık, 9’unda koyunculuk, 3’ünde atçılık, 1’inde keçicilik, 2’sinde kangal köpekçiliği, 1’inde de ceylan yetiştiriciliği yapılmaktadır.

****Osmanlı Devleti’nin daha ilk yıllarından itibaren varlığını sürdüren Çiftlikat-ı Hümayun adı verilen haralarda saraya ve orduya at yetiştiriciliği yapılmıştır. Bugün hâlâ safkan Arap atı yetiştiriciliği faaliyetlerini sürdüren Karacabey (Bursa), Çifteler (Eskişehir) ve Sultansuyu (Malatya) Haraları bugün diğer damızlık ve tohumculuk faaliyetleriyle birlikte büyük tarım işletmeleri olarak varlıklarını sürdürmektedirler.**

Su Ürünleri Üretimi

2010 yılı itibarıyla Türkiye’de toplam deniz balığı üretimi yaklaşık 400 bin ton olmuş; bunun yaklaşık olarak 256 tonu Doğu Karadeniz’de, 48 tonu Batı Karadeniz’de, 37 bin tonu Marmara Denizi’nde, 35 bin tonu Ege Denizi’nde ve 24 bin tonu da Akdeniz’de üretilmiştir.

2000’li yıllarda **hamsi üretimine** bakıldığında; çoğunlukla kurlsız avlanmalara bağlı olarak oldukça istikrarsız bir üretim miktarına sahip olduğu ve bazı yıllar üretimin 385 bin tona kadar ulaştığı görülmektedir. Hamsiden sonra en fazla üretimi yapılan deniz ürünleri sırasıyla sardalya, midye, istavrit, mezgit ve palamuttur.

İç su balıkları üretiminde en önde Muğla, ardından Trabzon, Antalya ve Samsun gelmekte;
Deniz balıkları yetiştiriciliğinde ise Muğla, İzmir ve Trabzon ağırlık taşımaktadır.

Tarımsal İstihdam

Arzu edilen, tarımsal GSYH payı ile tarımsal istihdam payının birbirine yakın seyretmesidir.

****Bir ekonomik faaliyette (örneğin tarımda) çalışanların sayısı azaldığı hâlde üretimde belirgin bir düşüş olmuyorsa, bu faaliyet kolunda gizli işsizlik söz konusudur. Bunun sebebi işgücünün marjinal verimliliğinin sıfıra yakın, sıfır veya negatif olmasıdır.**

Türk Tarım sektöründe istihdam hacminin giderek azalmasının Sebepleri

- 1- Sektörün yapısal geri kalmışlığı(verimlilik düşüşü,sektörde sermaye birikimi,elverişsiz arazi vb)
- 2- Ulusal ve uluslararası pazarlara yönelik mal üretebilme kapasitesinin son derece sınırlı olması nedeniyle sektörde gelir artışının diğer sektörlerle nispetle düşük düzeyde kalması gibi ekonomik faktörler
- 3- Sosyal ve kültürel imkânların yetersizliği,
- 4- Topyekûn bir hayat standardının düşük olması

Tarımsal Dış Ticaret

Son yıllarda tarımsal ürünlerde dış ticaret açığının hızla arttığı dikkat çekmektedir. Bu kuşkusuz tarım sektörümüzün uluslararası rekabetçi yapıdan ne kadar kopuk olduğunu göstermektedir.

Tarımsal ihracatın en fazla yapıldığı ülkeler: Irak, Almanya, Rusya, İtalya, Fransa, Hollanda ve İngiltere
İthalatın en fazla yapıldığı ülkeler: ABD, Ukrayna, Rusya, Almanya, Brezilya ve Malezya’dır.

2010 yılı itibarıyla 81 bin ton balık ithal edilmekte ve 134 milyon dolar ödenmektedir. Bu değer **yaklaşık yarısı Norveç’e**, kalanı da Gürcistan, Fas, Fransa ve Çin gibi ülkelere ödenmektedir.

Ton Balığında En fazla ihracatın yapıldığı ülkeler ise; İtalya, Hollanda, Almanya, Lübnan, Yunanistan ve İspanya’dır.

Kalkınma planlarında tarım politikaları ile gerçekleştirilmek istenen amaçlar

- Tarımsal üretim seviyesini ve verimliliği arttırmak, sektörün gelişme hızını sürdürülebilir kılmak,
- Tarımsal üretimde mümkün olduğunca kendine yeterli bir düzeye ulaşmak ve toplumun dengeli bir şekilde beslenmesini sağlamak,
- Tarıma dayalı sanayinin, tarımsal girdi ihtiyacını yurtiçinden karşılamak,
- Sektörde gelir düzeyini yükselterek, sektörler arasındaki gelir farklılıklarını gidermek,
- Tarımsal istihdamı verimli hâle getirmek ve buradan başka sektörlerle işgücünü göçünü kontrol etmek,
- Sektörün teknoloji düzeyini yükselterek, tarımsal üretimin doğal koşullara bağımlılığını azaltmak,
- Tarımda verimlilik düzeyinin artırılması amacıyla modern girdi kullanımını (sertifikalı tohumculuk ve damızlık) teşvik etmek, sulama faaliyetlerini geliştirmek,
- Tarım ürünlerinin uluslararası rekabet gücünü artırmak ve
- Tarımda destekleme politikasını etkin bir araç olarak kullanmak.

****Kalkınma planlarındaki hedeflere göre uygulanan tarım politikalarının temel hedef, kaynakları etkin bir biçimde kullanarak ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörü oluşturmaktır.**

Tarım sektörüne uygulanan destekler

1-Şyat destekleri içerisinde teşvikler, primler, kota ve tarifeler, vergiler ve ihracat iadeleri sayılabilir.

2-Gelir destekleri, kendi içerisinde dolaylı ve doğrudan gelir desteği olarak ikiye ayrılmaktadır.

3-Diğer destekler içerisinde ise eğitim, araştırma-geliştirme (AR-GE), pazarlama, dağıtım ve yayım gibi destekler bulunmaktadır.

Türkiye’de 2010 yılında tarım sektörüne verilen desteklerin %88’i üç grup destek üzerinden kullandırılmaktadır.

A-2,1 milyar TL ile Fark Ödemesi Destekleri

B-1,9 milyar TL ile Alan Bazlı Tarımsal Destekler ve Doğrudan Gelir Desteği,

C-1,2 milyar TL ile de Hayvancılık Destekleri

*Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikası’nın (OTP) temelleri 1958 yılında atılmış ve Birliğin ilk ortak politikası olmuştur.

Tarım Politikaları Demetinin Amaçları

- Üretim standartlarını ve tarım teknolojilerini geliştirmek,
- Tarımsal üretim araçlarının etkili kullanımını sağlamak,
- Avrupa’daki tarımsal üretimin verimliliğini artırmak,
- Piyasalarda istikrarı sağlamak,
- Ürün arzının güvenliğini sağlamak,

- İşgücünün optimum kullanımını sağlamak,
- Gelir artışı sağlamak,
- Fiyata dayalı haksız rekabetin önüne geçmek.

Ortak Tarım politikası OTP üç temel ilkesi

- Tek tarım pazarı ilkesi:
- Topluluk tercihi ilkesi
- Ortak mali sorumluluk ilkesi

1962 yılında AB bütçesi içerisinde Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur.

Avrupa Birliği OTP çerçevesinde, Türkiye ile AB'nin Tarım Politikaları yapısal farklılıklar

- 1- DemograŞk farklılıklar
- 2- Türkiye'nin tarımsal destek sisteminin çok dağınık yapılı ve yüksek maliyetli olması

